

HRAST U ŠIKARI

Povodom bosanskog izdanja *Glavnih tema Kur'ana* Fazlur Rahmana

Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, s engleskog preveo Enes Karić, Centar za napredne studije – El-Kalem, Sarajevo 2011.

U vremenu bivšeg socijalističkog sistema u Bosni i Hercegovini i drugim zemljama jugoslavenske političke zajednice društveni položaj religije nije bio tako drastično nepovoljan kao što je bio u većini evropskih državama sa komunističkom vlašću i preferiranim ateističkim svjetonazorom. Međutim, dvije su stvari bile manje više zajedničke zemljama u bivšoj Jugoslaviji i drugim evropskim zemljama socijalističkog poretka: kontroliranje i suzbijanje mogućnosti političkih manifestiranja i uplivanja religije i potiskivanje žive religioznosti u privatnosti i u forme narodne tradicije i običajnosti. U vladajućim društvenim oblicima obrazovanja i kulturnog života, u programima škola, medija i ustanova kulture, religiju se sistemski zanemarivalo ili pak negativno prikazivalo i poistovjećivalo sa ostacima civilizacijski prevladane prošlosti. Religiji kao religiji osporavao se izvorni duhovni i intelektualni status, i relevantnost samostalnog predmeta naučnog proučavanja. Stoga se i kod nas, naročito u prvim desetljećima socijalizma, trpio opći manjak djela o religiji i religijskim temama, a posebno naučno relevantnih djela, i taj manjak je bio naglašeno izražen sa literaturom o islamu. Vrijedi podsjetiti da su se prva naučno opremljena cjelovita izdanja domaćih prijevoda Biblije i Kur'ana u socijalističkoj Jugoslaviji pojavila 1969, kao izdanja zagrebačke izdavačke kuće "Stvarnost", i da su nakon tog visokotiražnog prvog izdanja prijevoda Kur'ana u narednih osam godina objavljena još tri njegova također visokiražna izdanja. "Stvarnost" je inače objavila, u novoj redakciji, Pandža-Čauševićev prijevod iz tridesetih godina dvadesetog stoljeća.

Kada je tih šezdesetih godina ideološka isključivost vlasti u Jugoslaviji popustila i kada se opću potrebu za vjerskom literaturom moglo slobodnije zadovoljavati, krenulo je objavljivanje takozvane priručničke islamske literature i tekstova o islamu u periodičnim izdanjima Islamske zajednice i to je pratilo sedamdesetih i osamdesetih godina objavljivanje djela o islamu visoke naučne i kulturno-historijske relevantnosti, uglavnom izvan Islamske zajednice. Značajna djela o islamu, islamskoj duhovnosti i kulturi

izašla su u Zagrebu, prije svega izdanja sa autorskim, uredničkim i nakladničkim potpisom Nerkeza Smailagića, i potom prijevodi svjetski respektiranih prikaza islamske mistike (E. Meyerovitch), muslimanske filozofije (M.M.Sherif) i sljedbi u islamu (H.Laoust), te sažeto i dobronamjerno djela o islamu i muslimanima katoličkog islamologa J-R. Milota, koje je objavila "Kršćanska sadašnjost" u prijevodu uglednog teologa Bonaventure Dude. U Sarajevu su objavljeni reprezentativni zbornici radova domaćih islamologa o islamoj kulturi i o islamu i muslimanima u Bosni i Hercegovini i reprezentativne studije o tesavvufu i derviškim redovima u južnoslavenskim zemljama, o islamskom modernizmu i o tumačenju Kur'ana, prijevodi Ikalbove *Obnove vjerske misli u islamu*, Corbinove *Historije islamske filozofije*, Arnoldova *Propovijedanja islama*. U Beogradu su se osamdesetih godina pojavila dva vrijedna izdanja: *Svijet islama*, prijevod koautorskog djela istaknutih zapadnih islamologa, i *Duh islama*, prijevod Fazlur Rahmanova djela *Islam*. Pojava svakog od ovih izdanja imala je karakter događaja u domaćem vjerskom i kulturalnom vidiku islama i religije uopće, i svako izdanje je imalo svoj slijed i djelovanje ne samo u uskim krugovima znalaca već i u širim krugovima čitalaca. O njima se pisalo i razgovaralo, i među mladim ljudima koji su se zanimali za islam i religiju uopće bilo je sramota ne znati za njih.

Nakon propasti socijalističkih poredaka došlo je do svojevrstne stihije religijskih izdanja, i od tada su ovi naši jezični prostori izloženi neprekidnoj poplavi djela o religiji, djela koja se pozivaju na religiju i djela koja se predstavljaju kao religijska. To napose važi za izdanja koja se osnovano ili

nominalno vezuju za teme islama, i već je dva desetljeća kako se kod nas objavljuju i promoviraju kao islamska djela ili kao djela o islamu knjige koje zaslužuju zanimanje, knjige koje je najbolje prešutjeti i knjige koje zahtijevaju javni protest. Naravno, cijena naglog, prekomjernog i haotičnog izdavačkog rabljenja islamskih emocija i zanimanja muslimana pomoću svakojakog rabljenja stvarnih ili lažnih islamskih tema i pitanja plaća se tom strašnom uravnilovkom i zato je bilo moguće da su u ovom vremenu na našem jeziku objavljena neka od kapitalnih djela klasične islamske literature i savremene literature o islamu, - na primjer, Gazalijev *Ihja*, Ibn Haldunova *Mukaddima*, Ibn Arebijevi *Dragulji poslaničke mudrosti*, Corbinov *Islam u Iranu*, Inajetova *Moderna islamska politička misao*, Goethe i *islam* Katharine Moxsen - i da je njihov izlazak prošao kao i izlazak stotina inferiornih ili spornih djela koja se svakodnevno pojavljuju. Štaviše, neko ko je sklon malicioznosti mogao bi naći razloga da tvrdi da djela u kojima se pod oznakama islama nude magijske formule za definitivno spasenje ili mogućnosti da se za nekoliko sati pobožnosti zaradi džennet imaju bolji prijem među našim muslimanima nego li opsežna i zahtjevna djela Gazalija, Ibn Halduna, Ibn Arebija.

U ovim okolnostima ekspandirajućeg izdavačkog haosa na području religijskog izdavaštva uopće i islamskog napose, kada je šuma tako reći nestala u drveću i kada ni upućeni čitaoci ne mogu sagledavati šumu niti u šumi odmah razlikovati pravo drveće i parazitsko rastinje, objavljeno je bosansko izdanje djela Fazlur Rahmana *Glavne teme Kur'ana*, u prijevodu Enesa Karića i kao treće cjelovito djelo ovog muslimanskog naučnika i mislioca na našem jeziku. Pored djela *Islam*, koje je nakon spomenutog beogradskog izdanja iz 1983. i prijevoda Andrije Grosbergera objavljeno i u Sarajevu 2005. u prijevodu Nedžada Grabusa, na našem jeziku je objavljeno njegovo djelo *Filozofija Mula Sadra*, u prijevodu Rešida Hafizovića 2001. Bosansko izdanje *Glavnih tema Kur'ana* sadrži prijevod predgovora Ebrahima Moosa engleskom izvorniku iz 2009, prigodnu riječ prevodioca i njegov opsežan i pregledan pogovor o Fazlur Rahmanu kao "klasiku muslimanske savremenosti", te indeks pojmova i imena. Pojava ovog izdanja događaj je za naš islamski duhovni vidik i za našu pluralnu religijsku panoramu, jer sa *Glavnim temama* Kur'ana naš islamski duhovni vidik i naša pluralna religijska panorama nisu isti kao što su bili prije objavljivanja Fazlur Rahmanova djela; ovo djelo pomjera granice razumijevanja vjere i vjerskog saznanja. *Glavne teme Kur'ana* su naučna studija značenja Kur'ana kao Božije

poruke čovjeku, jezički i logički najstrožije obavljena tematizacija "svetog dokumenta koji je izravno namijenjen čovjeku", izvorno utvrđivanje i dokumentiranje stremljenja "Božije zapovijedi čovjeku" i "upute čovječanstvu". Za razliku od ranijih i novijih muslimanskih komentiranja kur'anskog teksta, u kojima se naučnost u tumačenju Kur'ana poistovjećuje sa tradicijom i načinom odnošenja prema ranijim tefsirima i mufesirima, naučnost Fazlur Rahmanove tematske interpretacije Kur'ana je u sistemskom zasnivanju razumijevanja i tumačenja kur'anske poruke u samom Kur'anu. Predstavljanje tema Kur'ana u konceptima i terminima koji su primjereni potrebama savremenog čovjeka u *Glavnim temama Kur'ana* je rezultat temeljitog i obuhvatnog studija Kur'ana; ovdje je na djelu, kako kaže u uvodnoj riječi Enes Karić, "čitanje Kur'ana Kur'anom" i "tumačenje te Knjige njom samom". Naravno, prevodilac Kur'ana i naš najistaknutiji alim na području tefsira i savremenih studija Kur'ana, Enes Karić je kao prevodilac i autor pogovora bosanskom izdanju *Glavnih tema Kur'ana* pružio potrebni doprinos adekvatnom dignitetu ovog izdanja. Sa ovim izdanjem, dakle, u naš jezik ulazi dragocjeni naučni prilog kako izvornoj muslimanskoj vjerskoj spoznaji tako i općereligijskom i filozofsko-historijskom pronicanju u izvorna pitanja vjere i uma, objave i povijesti, transcendentije i empirije. Međutim, pitanje je da li će pojava *Glavnih tema Kur'ana* imati odgovarajući prijem i neposredno djestvo u procesima naše islamske i uopće religijske misaonosti i osjećajnosti. Ovo vrijeme je vrijeme obnavljanja starih jazova između vjerovanja i znanja, koji sada nisu posljedica snage jednog i slabosti drugog već su izraz zajedničke malaksalosti i zapadanja u pličake transcendentije i empirije, malaksalosti i zapadanja što se manifestiraju ili skrivaju u populističkim paradama institucionalne religije i elitističkoj aroganciji svjetovne znanosti. Zato se može reći da se *Glavne teme Kur'ana* pojavljuju u okolnostima koje su manje naklonjene odgovarajućem primanju ovog djela nego li što su to bile okolnosti u kojima se pojavilo i primalo prvo izdanje *Islama* u ovim našim jezičnim prostorima.

Oni koji su se upoznali sa *Islamom*, a takvih je mnogo i većina njih se sigurno vraćaju ovom djelu, znaju i cijene jasnoću, uzvišenost i izražajnost ove najobuhvatnije sinteze izvornog i povijesnog islama. Za njih može imati značenje sud da *Glavne teme Kur'ana* zaslužuju na svoj način duhovno punovažno zanimanje kao i *Islam*, možda čak odgovornije i strožije. Fazlur Rahman (1919-1988) je *Islam* napisao na tragu pokušaja vodećih zapadnih islami-

sta i pojedinih muslimanskih modernista na kraju devetnaestog i tokom dvadesetog stoljeća da, u skladu sa evropskom tradicijom izgrađivanja sveobuhvatnih filozofskih sistema iz osamnaestog i početaka devetnaestog stoljeća, sačine konačni prikaz univezuma islama. Objavio ga je sredinom pedesetih godina života i ovo sada već klasično djelo, u kojem je dao izraza svojoj izuzetnoj erudiciji i kompetentnosti i sa kojim je nadmašio i zapadne i istočne predhodnike, može se smatrati pravim ostvarenjem njegove naučničke zrelosti. *Glavne teme Kur'ana* Fazlur Rahman je napisao manje na tragu a više nasuprot kako dominantnim zapadnjačkim studijama Kur'ana tako i muslimanskim tumačenjima Kur'ana koja su blokirana strahom da bi se u predstavljanju Kur'ana moglo odstupiti od mišljenja koja su uspostavljena tradicijom. U ovom djelu on je neusporedivo veliku i osjetljivu temu Božje poruke čovjeku zasnovao i razvio u jedinstvu njezinih kur'anskih dokumentiranja i misaonih koncepata, djelo je objavio ranih šezdesetih godina života i ono se može cijeliti kao pravo ostvarenje njegove mislačke zrelosti.

U *Predgovoru Islamu* Fazlur Rahman je istakao da je svoju knjigu namijenio muslimanima, da bi iz nje naučili da objektivnije gledaju kretanje islama kroz povijest, i nemuslimanima, kako bi iz nje saznali što islam znači za unutarnji svijet muslimana". U *Uvodu Glavnih temama Kur'ana* kazao je da je knjigu napisao sa nadom da će udovoljiti hitnoj potrebi za jednim uvodom u glavne teme Kur'ana, jer muslimanski komentari ne osiguravaju uvid u skladan pogled na univerzum i život koje Kur'an nesumnjivo posjeduje, i jer je uvjeren da je sintetičko izlaganje kur'anskog govora put za to i za pružanje čitatelju izvorne arome Kur'ana, te Božije zapovijedi čovjeku. Obje ove knjige djela su Fazlur Rahmanove jedinstvene islamske erudicije, misaonosti i osjećajnosti. U petnaest poglavlja *Islama* on je razvio svojevrsnu fenomenologiju islama, izlaganje muslimanskog razumijevanja i razvijanja značenja islama. U deset tema *Glavnih tema Kur'ana* predstavio je kur'ansku poruku u misaonim likovima i figurama smisla što su bliski savremenom čovjeku i držeći se u svakom trenutku izvornog osjećanja važnosti Kur'ana za muslimane danas. U *Islamu* se slijedi kretanje muslimanskog razumijevanja islama u povijesti, i ispisuje se knjiga mudrosti iz prošlosti, knjiga stapanja muslimanske mudrosti i prošlosti; u *Glavnim temama Kur'ana* proniče se u kur'anski univerzum Božije poruke čovjeku i gradi sinteza kur'anskih ideja o Bogu, o čovjeku i društvu, o prirodi i o poslanstvu i objavi, o eshatologiji i o šejtanu i zlu, o

muslimanskoj zajednici i o narodu knjige i raznolikosti "religija", i ovdje se ispisuje knjiga duhovne pokrenutosti i budućnosti, knjiga stapanje opomenutosti, podstreka i budućnosti. U *Islamu* se islam pokazuje u ogledalu izvora i historijskih postignuća muslimana tokom četrnaest stoljeća povijesti; u *Glavnim temama Kur'ana* islam se u misli u izvoru koji teče i koji napaja egzistenciju muslimana, ali ne kao privilegija već kao zadaća.

Glavne teme Kur'ana su dragocjeno štivo za one koji vjeruju i misle, a svaka-ko za one koji se istinski trude da vjeruju i misle.

Dr. Hilmo NEIMARLIJA

GODIŠNJAK JAHR – OSVRT UOČI DRUGOG ROĐENDANA

(*Jahr* – Godišnjak Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci; Rijeka)

Pokrenuti znanstveni časopis u današnje je vrijeme pomalo donkihotski pothvat: zna se da će, ako se štampa, trebati uvijek iznova boriti se za financijska sredstva (a državna pipa presušuje), da će brojni ambiciozni kolege okrenuti glavu od novog, i još k tome domaćeg, časopisa koji im ne nudi indeksacije i kategorizacije, toliko potrebne za napredovanja, kao i da će recenzentski postupak, barem u početku, neminovno morati biti blaži, primjeren malom broju pristiglih članaka i da će časopis stati na noge tek kada se kriteriji postrože a njegovi naslovi nađu u nekoj od iole cjenjenijih baza. Dodamo

